

Fotografije: Ivo Zajdca

“Osvobajanje” Gorenjske 7. del

Potem ko je “glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet” celo pomlad 1942 pošiljalo enoto Franca Rozmana-Staneta na Štajersko, je ta povelje izvršila 22. maja 1942. Toda pri Jančah so jo razbili Nemci. Rozman se je za poraz znesel nad nedolžno Černetovo družino. Takoj po tem porazu ga je revolucionarno vodstvo spet poslalo na pot. Tokrat po veliko daljši poti, prek Dolomitov in Gorenjske. Ali mu bo tokrat uspelo?

Potem ko je v začetku julija 1942 II. grupi odredov po hudih težavah le uspelo preiti žične ovire na italijansko-nemški razmejitveni črti za Šentjostom, so se znašli na težavnem

tujem terenu, zasedenem z Nemci. Najprej so zaradi lakote izropali trgovino v Novi vasi pri Žireh. Toda II. grupa je čez “mejo” prišla razbita in zdesetkana. Tisti del enote, ki je črto prešel, se je zbral na Gabrški gori. Toda tudi tam jih gorenjski partizani niso čakali s hrano, kot jim je bilo obljubljeno, zato so morali najprej izropati trgovini v Javorjah in na Muravah. Borci so bili namreč “sestradani”, kot piše v knjigi *Druga grupa odredov* Ivan Ferlež.

Ko sta Rozman in Kveder prišla na Gorenjsko, sta se celo odločila, da bosta po navodilih “glavnega poveljstva” “osvobajala Gorenjsko”. Štab grupe je mislil, da se bo na Gorenjskem takoj sešel s štabom I. grupe (gorenjske), da bodo skupaj načrtovali in izvajali akcije proti Nemcem, toda ta se iz svojega skrivališča več dni ni prikazal na plano. Ko so se po nekaj dneh vendarle sešli, so jih “gorenjci” sprejeli zelo hladno, jim

odsvetovali kakšno veliko bojevanje in jih tako rekoč zavrnili. Takšno je bilo pač realno stanje na Gorenjskem. Tega pa Rozman in Kveder nista razumela, še manj “glavno poveljstvo”, ki ju je tja poslalo, ali natančneje, niso hoteli razumeti, saj so imeli za vsem tem svoje velike načrte ...

Druga pesem pod Nemci

Toda “španca”, komandant Rozman in politkomisar Kveder, se nista pustila zmotiti. Na kraj pameti jima ni padlo, da bi pustila “gorenjce” pri miru. Načrtovala sta prvo večjo akcijo proti Nemcem, napad na Lučine. Verjetno zato, da bi se jim maščevala za zelo težaven prehod “meje”, ki je terjal več žrtev in povzročil velik osip moštva II. grupe odredov. Čez “mejo” namreč niso prišli celi oddelki, ki so (rade volje) ostali na italijanski strani.

Napad na Lučine 14. julija ni najbolj uspel, saj nemške postojanke ni-

so osvojili. So pa Nemce dodobra predramili. Ti so takoj navalili nanje, jih obkolili pod Blegošem in razbili. Padlo je sedem borcev; skupno od meje do sem že 15, kar je več kot na Jančah. Kar pa je bilo najhujše, grupa se je znova razpršila. Mnogo borcev so pogrešali. Ferlež: “Večina pogrešanih borcev se je po večdnevem tavanju in skrivanju po neznanem terenu posamič prebila nazaj čez okupacijsko mejo v Dolomite, nekateri pa so padli Nemcem v roke.” Eno skupino so Nemci napadli na Pasji ravni. Padlo je spet sedem borcev, tri so ujeli, 16 pa se jih je prebilo čez “mejo”.

Franco Rozman je celo sam odšel čez “mejo” v Dolomite, da bi tam poiskal velik del svoje vojske, ki mu je nenadoma zmanjkal, vendar se je moral vrniti brez uspeha.

Iz poraza v poraz

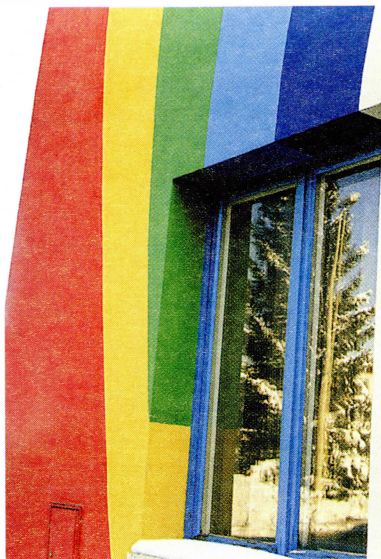
Potem ko so gorenjski partizani Rozmana in Kvedra dobesedno za-

vrnili pri njihovi ideji o skupnem "osvobajanju Gorenjske", sta se "osvobajanja" lotila sama s svojim ostankom enote, ki pa je bil za takratne gorenjske razmere še vedno velik, čeprav ga je manjkalo že več kot pol. Ker so jih Nemci pod Blegošem razbili, so se umaknili na Jelovico. "Španca" nista mogla iz svoje kože in sta poveljnikom svojih enot ukazala, da tudi tu "energično nastopijo proti izdajalcem" (Ferlež).

3. avgusta so Nemci, potem ko so vedeli, da imajo na svojem območju večjo enoto, izvedli uničujočo ofenzivo. En del II. grupe so na območju Blegoša spet povsem razbili. Padlo je 11 borcev. Kljub temu so jih vodilni revolucionarji hoteli prisiliti, da jurišajo na Nemce, to se pravi v zanesljivo smrt. Ferlež: "Zaradi dotedanjih izgub so se močno deprimirani borci uprli, da bi jurišali na Nemce /.../ Ponoči in naslednjega dne so se manjše skupine in posamezni borci vsak zase prebijali skozi nemške zasede in obroče. Pri tem so imeli še hujše izgube. Od dvanajstihdesetih borcev jih je po končani ofenzivi ostalo le še petnajst."

Trpeli so predvsem civilisti

Zaradi dejavnosti Rozmanove II. grupe na območju Škofjeloškega hribovja so se Nemci julija in avgusta strašno znašali nad civilnim prebivalstvom: požgali so osem vasi, moške so žive metali v ogenj, ženske in otroke pa so odvažali v taborišča. Ko berem propartizansko literaturo in nenehno srečujem opise, koliko gorja je povzročilo partizanjenje leta 1942, pogosto pomislim na naše intelektualce, za katere je očitno, da berejo zelo malo te literature ali celo nič. Pa vendarle so sposobni vedno znova izjavljati, kako nujno se je bilo treba upreti okupatorju. "Fiksna ideja" o uporništvu je nad vsem, nad vso neizprosno resnico, s katero je nabita propartizanska literatura in ki nam – če se le hočemo soočiti z njo – govori le eno: uporništvu ja, toda to, kar so počeli voditelji revolucije s svojim partizanstvom leta 1942, ni imelo z uporništvom nobene zveze. To namreč ni bilo uporništvostvo, ampak sistematično uničeva-

Po Francu Rozmanu-Stanetu se še vedno imenujejo številne ulice po slovenskih krajih, tudi v Medvodah.

ne dežele. Požiganje trave, da bi potem na tem požganem terenu lažje obvladovali ljudi in gradili svoj revolucionarni projekt. Nasilje in gorje sta bili sredstvi, s katerima so ljudi spremenili v lahko vodljive osebe, saj jih je zanimalo le še preživetje.

"Likvidacija izdajalca"

10. avgusta je ena enota grupe v Dolenji vasi v Selski dolini ubila "nekega izdajalca" (Ferlež). Z Jelovice so Rozmanovi partizani hodili v razne akcije, zaradi prehrane večinoma roparskega značaja. Toda brez "izdajalcev" ni šlo. Jože Peskar je v knjigi *Preko Dolomitov na Štajersko* opisal eno od takšnih "akcij": "Neke noči smo se spet spustili v dolino. Nismo vedeli, kam gremo. Šele v dolini nam je Simon /Janko Sekirnik-Simon, po vojni razglašen za narodnega heroja, op. I. Ž./ sporočil, da gremo v vas Češnjice /morda navedba vasi ni točna?, op. I. Ž./ obračunat z nekim iz-

dajalcem. /.../ Vhodna vrata so bila zaklenjena. Klicali smo izdajalca, naj nam odpre vrata, toda ko nam jih ni hotel odpreti, smo jih odprli siloma s kolom. Šel sem naprej po veži in prisluškoval. Nikjer nobenega glasu. Veža je bila temna, da nisem videl niti prsta pred nosom, zato mi je Job /Ivan Lekše-Job/ dal baterijo, da sem od časa do časa posvetil pred seboj, da sem se lahko orientiral, kje so stopnice v prvo nadstropje. Vedeli smo, da stanuje v prvem nadstropju, nismo pa točno vedeli, kje ima spalnico. Tako sem s pripravljenim mitraljezom počasi napredoval po stopnicah in jih od časa do časa obsvetil. Ko sem prišel v gornji hodnik, sem pozval izdajalca, naj se oglasi. A nič, vse je bilo tiho. Sedaj nisem vedel, kam naj se obrnem. Tedaj se je oglašil otrok, ki je boječe zajokal. Aha, sem si mislil, tukaj je. Šel sem proti vratom, od koder je prihajal otroški glas. Takrat sem izpod vrat videl dro-

ben pramen svetlobe. Prišel sem do vrat in jih hotel odpreti. Bila so zaklenjena, zato sem ostro zahteval, naj jih odpro. Šele tedaj se je oglašila njegova žena, za njo pa še on. Nekaj časa se je izgovarjal, da ne sme odpreti, ker da ga bodo Nemci ubili, če bodo izvedeli, da smo bili pri njem in da nam je sam odprl. Stal sem tik ob zidu, da me ne bi izdajalc zadel, če bi začel streljati skozi vrata. Na mojo ponovno zahtevo, naj odpre vrata, sta začela oba z ženo prositi, naj jih pustimo

pri miru, da niso nič krivi in da bosta dala ve, kar hočemo, samo da ju pustimo pri miru. Izgovarjala sta se na druge ljudi, češ da so drugi ljudje njega ščuvali proti partizanom, toda vrat le nista hotela odpreti. Tedaj se je oglašil Job, ki je prišel za menoj. Zagrozil je izdajalcu, da bomo razbili vrata, če takoj ne odpre. No, izdajalec je le začel odklepavati vrata in jih počasi in boječe odpiral. Stopila sva v sobo, kjer je bušnil v naju vik in krik. Job mi je zapovedal, naj izdajalca stražim in ne smem mu dovoliti, da bi se ganil iz postelje. Postavil sem mitraljez na mizo in sedel na stol. Žena je začela prositi, naj ga pustimo pri življenju, da ne bo nikoli več šel z Nemci, ampak da bo pomagal partizanom, kolikor bo mogel. Tiščala je proti meni, dokler ji nisem zapovedal, naj sede na posteljo in naj se ne gane. Ves čas sem moral poslušati njene prošnje in zatrjevanje, da bodo pomagali partizanom. Ostali tovariši so po hiši iskali orožje, ker izdajalec ni hotel povedati, če sploh ima orožje. Zaplenili so mu tudi vse, kar je bilo uporabno za našo vojsko. Imel je veliko zalogo hrane. V neki shrambi je imel v sodu približno sto petdeset kilogramov zaseke, v njej pa zalite domače klobase. Pomočnik mi je eno teh prinesel in sem jo s slastjo pojedel.

V hiši so se naši zadržali kake pol ure, nato pa je vse utihnilo. Ostal sem sam in nisem vedel, kaj naj storim. Nihče mi ni naročil, kaj naj naredim z izdajalcem, zato sem sklenil, da bom počakal še nekaj časa, nato pa odšel. Ko sem tako nekaj časa sedel, je priropotal po stopnicah Job, prišel v sobo in takoj obračunal z izdajalcem."

Konec "osvobajanja"

Na koncu sta "španca" le morala spoznati, da z "osvobajanjem Gorenjske" ne bo nič in da se morata čim prej pobrati proti Štajerski, če sploh hočeta preživeti. Odnosi z gorenjskimi partizani so bili povsem skrhani. Ti so ju obtoževali tudi, da jim povzročajo same težave, tudi s tem, ko nasilno odvezemajo hrano pri družinah, ki so podpornice partizanov. Ker so razmere postale nevzdržne, so II. grupo zapustili še nekateri oddelki in se samovoljno vrnili v >>

Franc Rozman-Stane

» Ljubljansko pokrajino. Rozman in Kveder sta se odločila, da se bosta z Jelovice prek kranjske ravnine proti Krvavcu in proti Štajerski prebijala dva bataljona (1. in 2. bataljon savinjskega odreda) II. grupe odredov ločeno. Da bi premotili Nemce, ko se bo pomikal 2. bataljon prek Save, sta si "španca" zamislila, da bi 1. bataljon medtem demonstrativno napadel vadbišče nemške kolezarske čete pri Bohinjski Beli, potem pa bi dan kasneje odšel čez kranjsko ravnino za 2. bataljonom.

9. avgusta je bila enota, ki si je šla ogledat prizorišče načrtovanega napada, na Ribenski planini na Jelovici sama napadena in 8 borcev je bilo ubitih. Naslednji dan so Nemci začeli ofenzivo na Jelovico. 2. bataljon, v okviru katerega je bil štab II. grupe odredov (Rozman, Kveder in

bili ves dan v največji tišini in brez vsake hrane. Nemca pa so morali uničiti brez strela, da se ne bi izdali."

Smrtni krik zabodenega

Ladislav Grat-Kijev je v knjigi *V metežu* dogodek opisal z naslednjimi besedami: "Šel sem k ujetniku, da bi si ga ogledal. Bil je mlajši, stasit fant, po rodu Korošec, zato je tudi nekoliko razumel slovenski. Mirno je stal ob smrekah in preplašeno strmel v nas, oblečen v svojo uniformo planinskega lovca, s tistim priskutnim belim 'adlerjem' na kapi. Nismo ga smeli izpustiti, saj bi lahko bilo to usodno za nas, zato je štab /Rozman, Kveder/ sklenil, da ga je treba likvidirati. Vedel sem za ta sklep, zato sem si ga še bolj pazljivo ogledoval. Toliko da se mi ni fant zamislil. Nič okrutnega ni imel na se-

besedno pokosili. Padlo je kar 16 borcev, sedem so jih ujeli. Bataljon se je nato prek Krvavca in Košutne spustil do Kamniške Bistrice, od tam pa se je po goratem terenu vzel na Presedljaj in Konja. Na Veliki planini hrane, ki se je nadejal od pastirjev, ni našel, saj so Nemci pastirje že zgodaj poleteli pregnali v dolino.

18. avgusta je bataljon prispel na Kostavško planino, kjer se je sešel s Kamniškim bataljonom. S tem je formalno prispel na Štajersko.

Druga skupina, 1. bataljon Savinjskega odreda, vodil jo je Franc Poglajen-Kranjc, je 19. avgusta odšla proti Dobrči, kjer naj bi jo čakalo skladišče hrane. Toda te tam ni bilo, zato se je napotila proti pastirskim planinam pod Košuto. Toda tudi tam je namesto hrane naletela na Nemce, pot proti vzhodu

82 borcev. Ob prihodu na "cilj", na Mozirskih planinah, ločen daleč od 2. bataljona in štaba II. grupe odredov, je imel le še 38 borcev.

2. bataljon je imel ob odhodu z Dolenjskega 140 borcev, ob prihodu na Štajersko pa le še 92. To je vse, kar je od prvotne II. grupe odredov uspelo priti na Štajersko. Ob odhodu z Dolenjskega 20. junija 1942 je grupa štela 541 borcev. Konec avgusta je na Štajersko prišlo skupno le 130 borcev, in še ti so bili povečini hudo bolni in razcepjeni v dve povsem ločeni skupini.

Če je ob poskusu prvega prehoda na Štajersko pri Jančah padlo 11 borcev (18 ranjenih), je bil drugi pohod čez Gorenjsko tudi v tem oziru prava katastrofa, saj je padlo kar 70 borcev. Oba pohoda II. grupe odredov z Dolenjskega na Štajersko sta bila povsem neuspešna. "Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet" ju je poslalo naravnost v uničenje. Za katastrofo na Gorenjskem sta v precejšnji meri kriva tudi "španca" Stane Rozman in Dušan Kveder, saj sta tudi tam, podobno kot prej na Dolenjskem pod Italijani, hotela izvajati razne akcije, toda okupacijski sistem pod Nemci je bil bistveno drugačen od italijanskega. Za strahotno gorje, ki ga je zaradi tega pretrpelo mnogo ljudi, od borcev, indoktriniranih s hudo propagando, do civilnega prebivalstva, seveda nihče ni odgovarjal. Za komunistično revolucionarno vodstvo žrtve niso bile pomembne. Bile so celo pomemben sestavni del projekta.

Ko je "glavno poveljstvo" zvedelo, kaj se dogaja z II. grupo na Gorenjskem, ji je hotelo poslati v pomoč na Štajersko posebno četo. Ta si je pot na Štajersko iskala južno od Brezic, na hrvaški strani. Ko so že prešli Savo, so jih obkolili ustaši in jo povsem razbili. Kolikor jih ni padlo, so jih polovili v naslednjih dneh. To je bila že peta skupina, ki jo je "glavno poveljstvo" poslalo na Štajersko. Tudi ta je bila uničena. Komunistom se je leta 1942 zelo mudilo na oblast. Svojo vojsko so na tej poti brezumno pošiljali v smrt.

Nadaljevanje prihodnjic
Ivo Žajdela

Pogled iz Dražgoš po Škofjeloškem hribovju. Poleg drugih "špancev" sta tudi Franc Rozman-Stane in Dušan Kveder-Tomaž tod "osvobajala Gorenjce".

Stante), jo je zadnji hip zapustil. Ob spustu v dolino pri Jamniku se je potuhnil pred neko nemško kolono, ki se je po cesti vzpenjala proti Jelovici. Ujeli so zaostalega nemškega vojaka. Jože Peskar je v knjigi *Preko Dolomitov na Štajersko* zapisal: "Ne vem, zakaj Nemec ni uporabil samokresa ali bombe. Naši so mu odvzeli bombe, samokres, mu s hrbta sneli mitraljez in ga zvezali. Naša kolona je nato hitro prečkala cesto in odpeljala Nemca s seboj. Šli smo po neki grapi po majhnem potočku in se proti jutru ustavili v gozdu pod Sv. Primožem. Tu smo

bi, morda je tudi v njegovih prsih bilo cloveško srce, ki ga Nemci niso imeli – vendar pa bo moral zaradi varnosti nas vseh umreti. Še danes mi je pred očmi ta nemški vojak slovenske krvi, ki ga, da nas ne bi izdal strel, niti nismo smeli ustreliti, in še dolgo mi je zvenel po ušesih smrtni krik zabodenega nesrečnega."

Na koncu "poti"

Potem ko je Rozmanovi skupini uspelo neovirano preiti kranjsko ravnino, se je vzpenjala proti Sv. Ambrožu pod Krvavcem. Tam je naletela na skupino Nemcev, ki so jih do-

oziroma Štajerski pa je bila blokirana. Zato ji ni preostalo drugega, kot da gre čez vrh Košute na avstrijsko Koroško. Bili so v zelo klavrnem položaju, saj jih je bila, kot navaja Ferlež, "polovica že čisto bosih". Tam so jih Nemci takoj izsledili in zasledovali. Z novimi žrtvami in izgubljenimi se je umikala mimo Železne Kaple, se prebila čez hribovje na slovensko stran v Koprivno. Konec avgusta so se ustavili v Mozirskih planinah. Tako je formalno tudi ta skupina prispela na Štajersko.

Poglejmo še primer ene skupine, ki se je že pred "mejo" v Dolomitih ločila od grupe. 3. bataljon Savinjskega odreda je prek Loškega Potoka, Čabranke, Gorskega kotarja pod Delnicami in ob Kolpi prispel v Belo krajino. 5. avgusta se je ustavil na Brezovi rebri pri Jugorju. Tam so hoteli komandanta Mirka Ivaniča kaznovati, vendar si je ta življenje rešil z umikom med hrvaške partizane. Kaznovati so hoteli torej tistega, ki je v bistvu reševal svojo enoto.

Peklenska pot na oblast

Poglejmo nekaj številok. Ko je 1. bataljon odšel z Jelovice, je imel še